

Hivatalos bírálói vélemény

Tóth Ferenc: Egy magyar származású francia diplomata Kelet-Európában a 18. század második felében, François baron de Tott (1733-1793) életpályája

című akadémiai doktori értekezéséről

Az értekezés a hivatalos bírálót nehéz, de kellemes helyzetbe hozta, hisz egy általa nem kutatott időszakba kalauzolta, a 18. századi francia diplomácia területére, ugyanakkor szerencsére vagy sem, azért e terület is eléggé puszkaporszagú, így egy hadtörténész mégsem mondhatott nemet a megtisztelő felkérésre. A feladat végül kedvére valónak is bizonyult, hisz elvezette olyan témákhoz, mint a tüzérség és erődítészet bizonyos kérdéseinek taglalása, amely már igen kedves a szívének.

A dolgozat szerzője egy életpályára felvázolását vállalta fel, illetve ezen életpályával kapcsolatos megítélések tisztázását, megalapozottá tételét, amely — összegezve kijelenthetjük — sikeresnek bizonyult.

Az első kérdés, amit a bírálónak fel kell tennie, hogy a témaválasztás vajon megfelel-e az akadémiai doktori értekezéssel szemben támasztott követelményeknek. Válaszunk feltétlenül igenlő, még ha a dolgozat központi alakja nem is tartozik sem a magyar, sem a francia történelem központi, sorsfordító figurái közé. François Tott személye azonban — a dolgozat megállapításai szerint — a korszak olvasó emberei előtt ismert volt, munkássága bővítette, alakította az európai műveltebb társadalmi rétegek tudását, képét, felfogását a keleti társadalmakról, államszervezetekről. Tott nem került a francia diplomácia első sorába, munkássága azonban, ha nem is befolyásolta, de előmozdította a korszak politikai törekvéseit, történéseit. Ez számunkra azért is fontos mert egy magyar emigráns fiáról, talán magát magyar identitású embernek valló személyről van szó. Fontos érv mégis az, hogy a szerző Tott életpályáján keresztül betekintést nyújt a 18. századi francia politika kevésbé ismert „boszorkánykonyhájába”, bemutatja a külpolitika működési mechanizmusait, rendkívül érdekes képet kapunk arról, hogy az miként és milyen eszközökkel igyekezett befolyásolni Európa keleti régiójának történéseit. Mindezek bemutatása is igen izgalmassá és értékessé tesz a munkát.

A dolgozat tehát egyfelől egy életpályára bemutatása, másfelől pedig egy korszak politikatörténete, amelynek összehangolása igen nehéz feladat elé állította a szerzőt. A

végeredmény egy igen sikeres korrajz, illetve egy igen szaggatott, egyáltalán nem egyenes vonalú életrajz.

A dolgozat bevezetője általános ismertetést nyújt a francia külpolitika korabeli állapotáról, céljairól és lehetőségeiről, illetve a politika „végső” eszközéről a hadügyről is. Ez utóbbiban elsősorban az angolszász ún. hadügyi forradalom kérdése kap központi szerepet, amelynek ekkor — ha magunkévá tesszük ezen elméletet — az utolsó időszaka zajlott. A szerző érintve a központ és periféria kérdéskörét jól érzékelteti a hadügyi forradalommal kapcsolatos nézetrendszer bonyolultságát és ellentmondásait, ugyanakkor a periféria elmaradottságáról vallott nézet mellett az eltérő fejlődés lehetőségét erősíti. Ezzel párhuzamosan bevezeti — sajnos megfelelő magyarázat nélkül — a kisháború fogalmát, mely éppen a nyugati hadművészeti fejlődés zsákutcájából — az ún. metodizmusból, vonalharcászatból — segít kiutat találni. Hozzá kell tennünk ugyanakkor, hogy a kisháború fogalma alatt nem csak a könnyűlovasság széleskörű alkalmazását értjük, amire a szerző a későbbiekben utal, hanem az a mai asszimetrikusnak nevezett hadviselés előzményének is tekinthető.

Ugyanebben a fejezetben olvashatunk a francia katonai reformokról is, melyben a szerző a tüzérség korszerűsítésére és a katonai oktatásra helyezi a hangsúlyt. E tömör összefoglalóhoz fűzött megjegyzésem, hogy Gribeauval-lövegeit gyorstüzelőnek aligha nevezhetjük, hisz a zseniális francia tüzér ugyan jelentős újításokat végzett, elsősorban a lafetták korszerűsítése és a lövegcső falvastagságának meghatározása terén, de ezek a tűzgyorsaságot alig befolyásolták. Lehetségesnek tartom természetesen, hogy a francia nyelvben e jelzőt alkalmazzák e lövegekre, azonban a magyar szaknyelvben gyorstüzelő lövegeknek a 19. század második felében megjelenő hátultöltős, huzagolt lövegeket nevezzük. Ugyancsak itt említ a szerző egy olyan katonai iskolai tantárgyat, hogy aknák, e helyett vagy aknaismeret, vagy aknaharcászat lenne helyes. Furcsán hat az ostromháború kifejezés is, hisz egy háború aligha állhat csak ostromból, itt inkább ostromharc, vagy várharcászat, esetleg ostromtechnika lehet helytálló. Az se valószínű, hogy a török hadseregben bombász és gyorstüzelő hadtest (corps) jött volna létre, hisz a hadtest egy, akár többtízezer ember magába foglaló hadrendi elem. Itt talán testületet, vagy kart kellett volna írni. Ezek természetesen nem a lényegét érintő megjegyzések.

A következő fejezet Tóth András életrajzát és fia François Tott pályakezdését mutatja be. Sajnos Tóth András huszártisztról, életéről és tevékenységéről — nyilván a források szűkössége miatt — nem kapunk teljesnek mondható képet, viszont a szerző magyarázó

kitérői több, a korszakot bemutató összefüggést érintik. Érdekes lenne viszont ismertetet kapni arról, hogy miként szerepelt Tóth András az osztrák örökösödési háborúban, valóban tábornokságig vitte-e, hisz a brigadésos, vagy inkább dandárnok már annak számíthatott, mikor nősült meg, kit vett el, vagyis ki volt François édesanyja, illetve hősrünk mikor és hol született. Később, illetve a resüméből ezek jórész kiderülnek, de itt lett volna a helyük. Ugyancsak érdekes kérdéskör, hogy François Tott pontosan mikor került be a francia hadseregbe, ott milyen iskolákat végzett, miket tanult. Csupán a 185. oldalon derül ki, hogy a Bercsényi-huszároknál kornétás is volt, esetleg, bár nem valószínű, de Kultsár István szerint pattantyús. Ezen előzmények rendkívül fontosak lennének, hisz hősrünk későbbi pályafutása során olyan erényeket mutatott fel — gondolok itt a térképészetre, erődítészetre és főleg lövegöntésre —, melyek előtanulmányok nélkül, csupán szakkönyvekből még székely ezermestereknek is csak nehezen megoldható feladat. Első igazán személyes történeti ténnyel a 39. oldalon találkozhatunk, amikor apa a fiát magával vitte Törökországba, majd a 43-44. oldalon Tott nősülése és gyermekei születése kapcsán.

A következő fejezetben hősrünk neuchâtel-i küldetésével kapcsolatban szemléletesen, igen jól követhetően ismerkedhetünk meg a hercegség politikai állapotával, ahová Tott első hivatalosnak nevezhető küldetése vezetett, immár báróként. E cím megszerzésével kapcsolatosan nem találtam utalást. Viszont a bírálót érheti kritika azért, hogy nem tud semmit az „1707-es próbálkozásról” és sajnos a munkából sem derül ki, hogy pontosan mi is volt az.

A dolgozat 4. és egyben legérdekesebbnek ítélt fejezete a krimi tatárokhoz vezető küldetés. Egy bizonyos Warnery szerint ekkor Tott már ezredes volt és a Szent Lajos Rend tulajdonosa. Ezeket a szerző sajnos sem erősíti, sem cáfolja. Az 1769-es tatár hadjárat előzményeinek, lefolyásának leírása rendkívül érdekesítő, itt csupán kritikaként az jegyezhető meg, hogy térkép, vagy vázlatközlés az érthetőség és az események követhetősége szempontjából kívánatos lett volna. Tott konzul tevékenysége, mint katonai tanácsadó, ebben a háborúban már kétségtelenül komoly katonai szakértelemről tanúskodik. Ismét felmerülhet a kérdés, vajon elméleti és gyakorlati ismereteit honnan, miből merítette. Egy 97. oldali adat szerint részt vett az osztrák örökösödési háborúban, ahol még meg is sebesült. Vajon milyen minőségben? A 98. oldalon nyilván félreértés, hogy nem volt huszártiszt. A szerző szerint részt vett Turpin hadtudományi munkájának elkészítésében „rajzolóként és tanácsadóként”. A szerző számára nyilván nem állt rendelkezésre adat e szál felgöngyölítésére.

A következő fejezet leírása szerint Tott pályafutásának talán legfontosabb időszaka volt, amikor az orosz támadással szemben Konstantinápoly megvédése érdekében kellett tevékenykednie, bár az nem derül ki, hogy erre kitől is kapott megbízást. A fejezetben leírtak alapján szemléletes képet kapunk Tott tevékenységének minőségéről és jelentőségéről, a szerző mondanivalóját — Tott művén kívül — több forrásra, adatra hivatkozva fejt ki és támasztja alá. A hadtörténész itt megint csak egy vázlatot hiányol az erődök elhelyezkedéséről. A leírásokból sajnos csak nagybani elképzelést kaphatunk az erődök felépítéséről, esetleg típusáról, ennek pontosítása — mivel ezek még ma is állnak — talán nem olyan nehéz feladat.

Ugyancsak alaposan, minden igényt kielégítően megismerkedhetünk Tott uram tüzérségi szakértőként végzett hatalmas munkájával az ágyúöntöde felállításától tüzér alakulatok megszervezéséig, a kezelők kiképzéséig minden területtel. Itt csupán annyi megjegyzést tennék, hogy a 106. oldalon leírt visszapattanó lövés helyett felpattanót kellene használni. Kérdéses az is, hogy Tott a Gribeauval-rendszer szerint dolgozhatott-e, hisz azt a francia hadseregben is csak 1774-ben vezették be.

A következő, egyiptomi fejezet a hadtörténész számára azért volt rendkívül érdekes, mert egy kevésbé ismert és vizsgált területet érint, azt ugyanis, hogy a 18. század második felében hogyan is történt a várható hadszíntér feltérképezése, felderítése, katonai szempontú tanulmányozása. Itt rögtön fel is merül a kérdés, hogy a Tott által készített térképek fellelhetők-e? Igen érdekes lenne ezeket, vagy ezek közül egyet látni, illetve arról kritikai elemzést olvasni. Igen fontos a tervezett hadműveleti terv is, melynek végleges változatát a szerző röviden ismerteti, sajnos ismét csak térképmelléklet nélkül.

A befejező fejezetek a báró munkásságát, legismertebb gyermekeinek életútját és életének utolsó éveit mutatják be, logikus felépítésben, szemléletesen és jól követhetően. Egy kérdésem azért itt is felmerült; a 162-on olvasható, hogy Tott brigadérosként, vagy inkább dandárnokként a Nassau-huszárezred másodparancsoka lett. A császári-királyi hadseregben az ezredparancsnok helyettesek alezredek voltak. Itt nem másod ezredtulajdonosról van szó?

A fenti megjegyzéseim nem érintik azon összegzett véleményemet, miszerint Tóth Ferenc tartalmilag és formailag is egy olyan értekezést készített, mely megfelel az akadémiai doktori értekezéssel szemben támasztott követelményeknek. A munka rendkívül nagy levéltári és könyvészeti anyagra támaszkodva egységes szerkezetben mutatja be François Tott életét és korát. A szerkezet azonban jobban segíti a korszak politikai történéseinek összefüggéseinek bemutatását, mint Tott életútjának felvázolását. Talán ebből is adódik, hogy

a munkában több ismétlés is előfordul. Például a 14. oldali idézet a török vezetés szűklátókörűségéről a 101-102. oldalon megismétlődik, a 15. oldali idézet a török tábornokokról és tüzérségről a 98. és a 200. oldalon is megtalálható. A tatár kánnal való találkozást kétszer is olvashatjuk a 68. és a 74. oldalon egyaránt.

A fentiek alapján javaslom az értekezés nyilvános vitára bocsájtását és az MTA doktori cím odaítélését.

Budapest, 2013. július 17.

/Csikány Tamás/